

Dušan Biber

BRITANSKA IN AMERIŠKA POLITIKA O ITALIJANSKO-JUGOSLOVANSKI MEJI V DRUGI SVETOVNI VOJNI

(Referat za okroglo mizo ameriških in jugoslovanskih zgodovinarjev na Plitvicah
v dneh 4. do 6. avgusta 1980. leta)

Ni lahka naloga v zgoščenem, preglednem referatu zgolj naštet, kaj šele analizirati in sintetizirati problematiko zahodne meje Jugoslavije ali vzhodne meje Italije med drugo svetovno vojno. Zato se na tem mestu velja omejiti zgolj na nekatere aspekte te problematike, predvsem v luči razlik med britansko in ameriško politiko, opozoriti zlasti na tiste aspekte, ki po našem spoznanju doslej niso bili dovolj ali pa sploh še niso bili omenjeni in analizirani v obstoječi znanstveni literaturi.¹

Posebej velja poudariti, da so bili jugoslovanski politiki in državniki, vključno s knezom namestnikom Pavlom še vedno močno pod vplivom takimenovanega Londonskega pakta iz 1915. leta, ko je bilo Italiji kot nagrada za njen vstop v vojno na strani Antante obljubljeno ozemlje avstro-ogrskega cesarstva, naseljeno s slovanskim življem v Istri, Dalmaciji itd. Knez namestnik Pavle se je takorekoč takoj po izbruhu druge svetovne vojne, že dne 16. septembra 1939. leta pritoževal britanskemu poslaniku Ronaldu Campbellu. Dobil je poročilo jugoslovanskega poslanika iz Pariza, »da so v toku razprave med Parizom in Rimom z namenom kupiti italijansko sodelovanje z zavezniki za ceno, ki je med drugim vključevala dalmatinske in jonske otoke. Ne more verjeti, da bi bilo to res, vendar pa že zgolj sama misel, da je mogoče o taki stvari razpravljati, čeprav v neodgovornih krogih, v času, ko je bil pripravljen žrtvovati milijon mož za zavezniško stvar, ga je prizadela tako kot še nikoli poprej. S solzami v očeh me je rotill, naj Vas vprašam, če bi ga lahko glede tega pomirili,« je poročal poslanik Campbell britanskemu državnemu sekretarju za zunanje zadeve.²

Foreign Office se je posvetoval na Quai d'Orsay in brž so poslali zagotovila, da vse to ni točno in resnično.³ Toda francoska vlada je bila konec septembra 1939. leta obveščena, da na Balkanu krožijo govorice, da je britanska vlada kot koncesijo Italiji ponudila poleg Dalmacije celo Ciper in Krf.⁴ Take govorice so še decembra 1939. leta vznemirjale jugoslovansko vlado. V Beogradu so se balli, da bi Italija pod pretvezo preventivnih ukrepov proti boljševidu intervenirala v Jugoslaviji, zavezniki pa bi celo odobrili tako akcijo Italije in ji obljubili Dalmacijo.⁵

¹ Literatura je precej obsežna, vendar starejša ne uporablja virov, ki so postali dostopni 1972. leta. Prim. npr. Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, Vol. 3, London, 1972; Dragovan Sepić, *Velika Britanija i pitanje revizije jugoslovensko-talijanske granice 1941*, Zgodovinski časopis, XXX, 1—2, Ljubljana, 1976, 47—77; Metod Mikuš, *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*, IV, V, Ljubljana, 1973; isti, *Boji Komunistične partije Jugoslavije za zahodne meje (od 1941 do 1945)*, Zgodovinski časopis, XII—XIII, 1958, 1959; isti, *Vprašanje Julijske krajine in Trsta 1947—1954*, Zgodovinski časopis, XXIX, 1975, 1—2, 3—44; Janko Jeri, *Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni*, Ljubljana, 1961; Zbornik: *Osvoboditev Slovenije*, Ljubljana, 1977, razprave Tone Ferenc, *Sklepne operacije za osvoboditev Slovenije*, 110—137; Branko Babič, *Vstaja v Trstu (april—maj 1945)*, 175—185; Dušan Biber, *Mednarodni položaj Jugoslavije v zadnjem letu druge svetovne vojne*, 237—257; Fran Zwitter, *Priprave znanstvenega inštituta za reševanje mejnih vprašanj po vojni*, 258—276; Giampaolo Valdevit, *Resistenza e alleati fra Italia e Jugoslavia*, *Quale storia*, VIII, No. 1, marzo 1980, Trieste, 3—12; isti, *Un documento del Foreign Office sul confine orientale*, istotam, VII, No. 2, luglio 1979, 11—23; Paolo Spriano, *Storia del Partito comunista italiano*, Vol. 5, *La Resistenza*, Togliatti e il partito nuovo, Torino, 1975; Vladimir Dedijer, *Interesse sfere*, Beograd, 1980, itd. itd. Druge tuje literature o Trstu na tem mestu ne navajam.

² Public Record Office, London (dalje PRO), FO 371/23885, R 7636/409/92. Avtor se zahvaljuje za dovoljenje uporabljati »crown copyright« dokumente iz britanskega javnega arhiva.

³ PRO, FO 371/23885, R 7710, 7834/409/92.

⁴ PRO, FO 371/23885, R 8277/409/92.

⁵ PRO, FO 371/23885, R 12116/409/92.

Tako je radio Moskva v ruščini dne 15. januarja 1940. leta poročal o predlogu, »da se ustanovi nova muslimanska država, ki bi obsegala Bosno, Hercegovino, Sandžak, Novi Pazar in Albanijo. Ta država bi bila pod protektoratom Velike Britanije.« V tej emisiji so bili poslušalci opozorjeni na govornice o obnavljanju londonskega pakta. Britanci so razpolagali s podatki, da je take govornice v Sloveniji širila nemška črna propaganda. Dr. Alojzij Kuhar, zunanje politični urednik klerikalnega dnevnika »Slovenec«, pa je lektorju za angleški jezik v Ljubljani pojasnil, da je jugoslovansko poslanstvo v Londonu poročalo v Beograd, da je italijanski ambasador predlagal britanski vladi, naj bi Italija kot »nagrado za svojo nevtralnost v vojni dobila Dalmacijo, črno goro in Slovenijo.«⁶

Zanimivo je, da je kraljevska jugoslovanska vlada še pred vzpostavitvijo diplomatskih odnosov s Sovjetsko zvezo preko diplomatskih kanalov v Ankari svetovala sovjetski vladi, naj umiri delovanje Kominterne in komunistov v Jugoslaviji, da Italija ne bi mogla izrabiti teh dejavnosti kot izgovor za intervencijo v Jugoslaviji.⁷ Kaže, da ta prizadevanja kraljevske vlade niso ostala brez odmeva. Tako je na primer eksekutivni komite Kominterne na svoji seji dne 15. septembra 1940. leta negativno ocenil akcijsko parolo Komunistične partije Jugoslavije o rušenju jugoslovanske vlade, ker bi to »akcijsko parolo lahko izrabile tudi tuje imperialistične sile kot povod za vmešavanje v notranje zadeve Jugoslavije, da bi se pred buržoazijo pojavile kot rešiteljice pred boljševizmom.«⁸

Britanski poslanik v Beogradu Ronald Campbell je bil pooblaščen, da kar najbolj odločno zanika takšne govornice. Vendar se dvomi še vedno niso podeli. Nekatera britanska diplomatska poročila iz 1940. leta kažejo, da sta na pomlad 1940. leta jugoslovanski poslanik v Londonu Ivan Subbotić in pomočnik jugoslovanskega ministra zunanjih zadev Smiljanić še naprej živela v prepričanju, da se ponovno oživlja duh londonskega pakta.⁹ Britanski poslanik v Beogradu Ronald Campbell je na primer še na sam dan pristopa Jugoslavije k Trojnemu paktu dne 25. marca 1941. leta iz zanesljivih virov zvedel, da je ministrski predsednik Dragiša Cvetković direktorju »Politike« dr. Vladislavu Ribnikarju pokazal »dokumente, ki menda kažejo, da je Velika Britanija približno pred šestimi meseci bila pripravljena skleniti separaten mir z Italijo in je Italijanom ponudila dalmatinsko obalo.«¹⁰

Iz znanstvene literature že vemo, da je jugoslovanski kraljevski poslanik v Moskvi dr. Milan Gavrilović v drugi polovici januarja 1941. leta predlagal britanski vladi, naj sporoči knezu Pavlu, da ne bo sklenila separatnega miru z Italijo na osnovi »status quo« na Jadranu in da bo »priznala zahteve Jugoslavije glede istrskega polotoka vse do Gorice in italijanskih otokov ob jugoslovanski obali.«¹¹ Poslanik Ronald Campbell je komentiral dne 25. februarja 1941. leta: »V tej deželi je morda še vedno prikrita bojazen, da bi morda sklenili separaten mir z Italijo na račun Jugoslavije, in perspektiva zagotoviti si otoke ob jugoslovanski obali in istrski polotok bo nedvomno po volji tako Hrvatom kot Slovencem. Ponudba bi lahko bila tudi privlačen protiutež ponudbam, ki bi jih morda dali Nemci. [...]«¹² Ko so opravili potrebne raziskave v Balliol Collegeu v Oxfordu, so natisnili posebni vladni memorandum, takoimenovani Cabinet Paper W. P. (41) 45 z dne 1. marca 1941. leta pod naslovom »Possible Revision of Italo-Yugoslav Fron-

⁶ PRO, FO 371/24885, R 917/5/67.

⁷ Diplomatski arhiv Zveznega sekretariata zunanjih zadev, Beograd, ambasada Ankara, f. 34.

⁸ Josip Broz-Tito, *Sabrana djela*, VII, 203, Beograd, 1979.

⁹ PRO, FO 371/25032, R 2457, 5278, 5720/415/92.

¹⁰ PRO, FO 371/30213, R 3034/119/92.

¹¹ D. Šepić, n. d.; Elisabeth Barker, *British Policy in South-East Europe in the Second World War*, London, 1976, 87–88; D. Biber, *Vjesnik u srijedu*, br. 1066, 4. oktobra 1972, 34; PRO FO 371/30225, R 589/73/92; Phillips Auty, *NIN*, 30. julija 1972.

¹² PRO, FO 371/30205, R 175/73/92.

tier in Istria» (Možna revizija italijansko-jugoslovanske meje v Istri) s priloženim zemljevidom.

»Na kratko, kaže, da so močni razlogi na etnografski osnovi za revizijo obstoječe italijansko-jugoslovanske meje v Istri.« V memorandumu je bil predlog, naj se odstopi od pravila, da se med vojno ne razpravlja o ozemeljskih spremembah in naj državni sekretar za zunanje zadeve Anthony Eden dobi pooblastilo za obvestilo jugoslovanski vladi, da je britanska vlada »voljna priznati predmet za revizijo italijansko-jugoslovanske meje v Istri.«

Velja citirati navodilo, ki je bilo dne 2. marca 1941. leta poslano Edenu v Atene:

»Zadeva je bila tu le preliminarno proučena, toda rezultat tega je, da ste pooblaščen, če mislite, da je to potrebno ali koristno, da obvestite jugoslovansko vlado, da vlada Njegovega Veličanstva s simpatijo študira predmet za revizijo, o katerem je voljna misliti, da bi ga lahko postavila in branila na mirovni konferenci.«

War Cabinet, tj. vojni kabinet ali vlada v ožji sestavi se je s to problematiko seznanil na svoji seji dne 3. marca 1941. leta. Proučil je memorandum in besedilo zgoraj omenjenega teleograma. Na seji so sklenili, »da v tem stadiju ni zaželeno v tej zadevi ukrepati dlje kot so izrazi v omenjenem telegramu.«¹³

Knez namestnik Pavle in državni sekretar za zunanje zadeve Anthony Eden se nista tajno sestala, kar je Eden zaman predlagal. Zato je bil britanski poslanik v Beogradu Ronald Campbell pooblaščen, da u s t n o prenese knezu Pavlu prej omenjeno stališče britanske vlade. Po uspešno opravljenem vojnem puču 27. marca 1941. leta je Foreign Office dne 2. aprila 1941. leta med drugim sporočil Edenu v Atene:

»Ni nam znano natanko, kako je g. Campbell uporabil to diskrecijsko pravico, in morda bi bilo koristno ponoviti ta zagotovila novi vladi, da jih prenese hrvatskim voditeljem. Hkrati bi to moglo imeti koristen učinek na hrvatsko javno mnenje, če bi sedaj in javno v tej deželi s simpatijo omejnili to zahtevo.«

Sir Orme Sargent je osebno napisal osnutek takega proglasa, kjer je bil tudi naslednji odstavek: »Jadran, ki je bil nekoč prizorišče spopadov med starodavnimi kralji Hrvatske in Benetkami in kasneje v vojni proti turškim piratom, bo postal morje Jugoslavije in ne italijansko jezero, kar želi Mussolini.«¹⁴

Britanski poslanik Ronald Campbell pa je to pot bil bolj skeptičen. Dne 4. aprila 1941. leta je sporočil: »Naša pripravljenost, da na mirovni konferenci zagovarjamo zahtevo Jugoslavije glede Istre, bo verjetno bolj po volji Slovincem kot pa Hrvatom. [...] Če bo dana kaka izjava v smislu, kot je predlagana, mora biti dana na tak način, da ne bo izgledala kot poskus poriniti Hrvatsko ali Jugoslavijo v vojno.«¹⁵

Potrebno je opozoriti in poudariti, da je Anthony Eden tudi 22. marca 1941. leta sporočil poslaniku Ronaldu Campbellu, da lahko jugoslovanskim vojaškim voditeljem sporoči, »da bomo na mirovni konferenci zagovarjali jugoslovansko zahtevo glede Istre.«¹⁶ Kasneje so uradniki v Foreign Officeu zaman iskali poročilo, kako je poslanik Ronald Campbell prenesel ta jamstva.¹⁷ Kljub temu pa je le ostala pismena sled natanko v smislu direktiv Edenu v spremnem pismu z dne 17. marca 1941. leta, ko je poslanik poslal s kurirjem v London memorandum prof. dr. Lava Čermelja iz Ljubljane:

¹³ PRO, FO 371/30240, R 1949/560/92.

¹⁴ PRO, FO 371/30208, R 3494/72/92; FO 371/30225, R 3377/297/92.

¹⁵ PRO, FO 371/30208, R 3494/73/92.

¹⁶ PRO, FO 371/30253, R 2872/2706/92.

¹⁷ PRO, FO 371/37638 A, R 6770/2191/92, beležka P. M. Rosea, 5/8/1943.

»Glede na jamstvo, ki [...] sem ga natančno posredoval knezu namestniku, da Vlada Njegovega Veličanstva s simpatijo študira predmet za revizijo italijansko-jugoslovanske meje v Istri, o katerem je voljna misliti, da bi ga lahko postavila in branila na mirovni konferenci. [...]«¹⁸ Kasneje je poslanik Ronald Campbell o tem še osebno pripovedoval načelniku južnega oddelka v Foreign Officeu g. Philippu Nicholisu. Ta je dne 2. julija 1941. leta zapisal: »...edini odgovor, ki ga je dobil od kneza Pavla, je bil nekam bolesten nasmeh, Sir R. Campbell mi prav tako pove, da je pooblastil letalskega atašeja, da to zadevo omeni generalu Simoviću, vendar ne misli, da je on slednjič to storil. G. Tupanjanin, voditelj srbske zemljoradniške stranke, je bil verjetno tudi seznanjen z našim jamstvom.«¹⁹

Zato je g. P. M. Rose v svoji beležki zapisal: »Kljub intenzivnemu iskanju nismo našli nobenega drugega dokumenta o tem jamstvu. Jasnopa je vsekakor, da je jamstvo bilo dano in da se mu ne moremo izogniti.«

Iz dosegljivih virov je moč sklepati, da je britanska vlada, ponovila to svoje jamstvo Simovićevi vladi, vendar šele v Londonu, kot vse kaže v pogovoru med Sir Alexandrom Cadoganom in jugoslovanskim poslanikom Ivanom Subotičem dne 16. julija 1941. leta.²⁰

V dolgem memorandumu z dne 5. februarja 1941. leta pod naslovom »Jugoslovanske zahteve za nekatera italijanska ozemlja«, napisanem v Balliol Collegeu v Oxfordu, je med drugim rečeno: »Predlaga se (na podlagi splošnega načela, manj ko je sprememb meje, manj je človeške bede), naj bi Trst ostal italijanski. [...] V celoti kaže, da je bolje pustiti Gorico Italiji.« Slednjič je bil naknadno dopisan še naslednji odstavek:

»Če bi na osnovi narodnosti prišlo do kakršnekoli revizije italijansko-jugoslovanske meje, bi pravičnost, zdi se, zahtevala, da se podobne revizije napravijo na primer na madžarskih in albanskih mejah v škodo Jugoslavije.«²¹

Čeprav ni na voljo virov, ki bi to potrjevali, lahko s precejšnjo gotovostjo sklepamo, da so dr. Miha Krek in drugi predstavniki slovenske klerikalne stranke v smislu zahtev, navedenih v »Spomenici o slovenskih ozemeljskih zahtevah v času vzpostavitve novih meja jugoslovanske države«²² z dne 1. maja 1941. leta, vplivali na formulacije v govoru predsednika kraljevske begunske vlade armijskega generala Dušana Simovića na dan 27. junija 1941. leta v srbsko-hrvatski oddaji britanske radijske družbe BBC.

Simovićev govor, ki je trajal celih petdeset minut, je vseboval tudi odstavek, ki mu v Foreign Officeu ob analizi še pred samo oddajo ni nihče posvetil nobene pozornosti:

»Zato so vsi Jugoslovani trdno prepričani, da mora zmaga zahodnih demokracij hkrati biti dan vstajenja njihove svobodne in nedeljive države. Še več: ta zmaga bo prav tako pomenila svobodo za Slovence na Koroškem, za Hrvate na Gradiščanskem, za Srbe in Hrvate na Madžarskem. Z zmago velikih demokracij bodo vse tiste pokrajine, kjer žive Jugoslovani, združene z materjo domovino, namreč Istra, Trst, Gorica, Zadar in druga jugoslovanska narodna ozemlja.«²³

Sledila so znana javna reagiranja italijanskih antifašistov v Združenih državah Amerike, med njimi so bili zlasti grof Carlo Sforza, Gaetano Salvemini in drugi, o čemer je že pisal prof. dr. Dragovan Šepić.²⁴ Grof Sforza je menil, da je dovoljenje za objavo te zahteve »neprecenljiva pomoč Mussoliniju« in da Simovićeva poslanica »resno ovira vse tiste, ki skušajo zdru-

¹⁸ PRO, FO 371/30277, R 3921/3921/92.

¹⁹ PRO, FO 371/37638 A, R 9336/2191/92.

²⁰ kot op. 17.

²¹ PRO, FO 371/30240, R 960/960/92.

²² PRO, FO 371/30240, R 7539/960/92. Foreign Office je to spomenico dobil šele 8. avgusta 1941. leta.

²³ PRO, FO 371/30210, R 6732/73/92; prim. D. Šepić, n. d., 60.

²⁴ D. Šepić, n. d., 60.

žiti italijansko ameriško mnenje in italijanske ameriške časopise v skupno fronto za obrambo Amerike«. Anthony Eden je že 4. julija 1941. leta obvestil britanskega ambasadorja v Washingtonu viscounta Halifaxa, da ne namerava dati »nobenega uradnega demantija« in sporočil tudi naslednje: »O zadevi nismo podrobno razpravljali z jugoslovansko vlado in zlasti ni bil Trst nikdar omenjen, niti ni sploh kdaj o tem Vlada Njegovega Velikanstva premišljevala.«

Vendar je ambasador Halifax vztrajal pri svojem priporočilu, naj se izda uradni demanti in je v svojem telegramu z dne 7. julija 1941. leta zapisal: »Vprašanje je pomembno ne samo zaradi svojega učinka na Italijane v Ameriki, marveč tudi zaradi njegove reakcije na ameriško občinstvo na sploh, ki ima, kot Vam je znano, globoko zakoreninjena sumničenja v vse, kar je v naravi tajnih pogodb.«²⁵

Ameriški predsednik Franklin Delano Roosevelt je v tem položaju še osebno pisal britanskemu ministrskemu predsedniku Winstonu Churchill. V njegovi poslanici z dne 14. julija 1941. leta beremo:

»Vem, da ne boste imeli ničesar proti, če omenim zadevo, ki nikakor ni resna v tem času, ki pa bi kasneje lahko tu izzvala neprijetne reperkusije. Gre za govorice, ki so seveda nič več in nič manj kot zgolj govorice o kupčijah in pogodbah, ki naj bi jih, kot zatrjujejo, britanska vlada sklenila z nekaterimi okupiranimi nacijami. Tako na primer bedasta zgodba, da ste Vi obljubili obnoviti Jugoslavijo, kot je poprej obstojala, in druga zgodba, da ste Trst obljubili Jugoslaviji. [...] Zdi se mi, da je za naju oba še prezgodaj, da bi sprejela kakršnokoli obveznost iz preprostega razloga, ker tako Britanija kot Združene države žele zagotoviti bodoči mir z razorožitvijo vseh povzročiteljev nemirov, in drugič zaradi premišljevanja o ponovni oživitvi majhnih držav v interesu harmonije, celo če bi se to doseglo z metodami plebiscita. [...] Na primer, nihče od naju ne ve v tem času, če ni priporočljivo in v interesu mirnih pogojev Hrvate držati vstran od Srbov in obratno.«²⁶

Nadaljnje zapetljaje okrog tega incidenta, ki so v literaturi že znani iz omenjene razprave prof. dr. Dragovana Šepića, bomo sedaj pustili ob strani. Pozornost vzbuja dejstvo, da je ameriški predsednik F. D. Roosevelt ne samo odklanjal kakršnekoli obveznosti glede povojnih ozemeljskih sprememb, marveč je tedaj celo dvomil, če je sploh smotrno obnoviti jugoslovansko državo. V britanskih dokumentih lahko sledimo takšni Rooseveltovi skepsi vse do 1944. leta.²⁷

Ko je Anthony Eden sredi decembra 1941. leta obiskal Moskvo, mu je Stalin dne 16. decembra 1941. leta ob načrtu tajne pogodbe med Veliko Britanijo in Sovjetsko zvezo predlagal: »Jugoslavija naj bi bila obnovljena in naj bi se razširila na račun Italije, namreč kar se tiče otokov in nekaterih mest na obali.« Vendar je Anthony Eden pri tem vprašanju in sicer nasploh ostal skrajno rezerviran. Ko je Stalin dne 18. decembra 1941. leta spet načel vprašanje jugoslovanskih meja, je Eden dejal: »Če bi od mene zahtevali, naj dam svoj podpis za dokončno mejo katerekoli dežele, na primer Grčije

²⁵ PRO, FO 371/30210, R 7267/73/92.

²⁶ Roosevelt and Churchill. Their Secret Wartime Correspondence. Edited by Francis L. Loewenheim, Harold D. Langley, Manfred Jonas, London, 1975, dokument št. 66, str. 149–151. Vladimir Dedijer, n. d., 218–219, izpušča prva dva zgoraj navedena stavka, delno citira tretji, in to Rooseveltovo brzojavko smatra za vir prve roke in dokaz za svojo kategorično trditev, da je britanska vlada 1941. leta Trst res obljubila Jugoslaviji. Neimenovanim jugoslovanskim piscem, zlasti v Sloveniji, očita, da so nasledil očitnim manipulacijam prav tako neimenovanih britanskih piscev, sodelavcev britanske obveščevalne službe. Akademik Dedijer deli vsem lekcije iz heuristike in kritike virov ter trdi, da je potrebno dokumente iz britanskih arhivov o dejavnosti britanske vlade primerjati tudi z dokumenti v drugih, t. j. v ameriških arhivih.

²⁷ Roosevelt and Churchill. Dokument št. 364: »Osebnosti bi imel rajši Jugoslavijo, toda tri posebne države s tremi posebnimi vladami v balkanski konfederaciji bi mogle rešiti mnoge probleme« (str. 498); PRO, FO 371/37638 A, R 2613/2191/92, Eden Churchill 16. marca 1943: »Nato sva prišla na Balkan in predsednik se je spet vrnil k svoji koncepciji kraljevine Srbije, ločene od Hrvatske in Slovenije [...]. Predsednik je spet govoril o plebiscitih.«

ali Jugoslavije ali celo same Velike Britanije, bi moral to odkloniti na enak način.« Pri tem je Anthony Eden omenil obveznosti, sprejete nasproti predsedniku Rooseveltu.²⁸

Stališča narodnoosvobodilnega gibanja v Jugoslaviji glede meja so v glavnih črtah že več ali manj znana iz obstoječe znanstvene literature. Manj pa je bilo doslej storjenega, da bi se ugotovila stališča, ki jih je glede tega zavzemala kraljevska jugoslovanska begunska vlada.

Tako je na primer dr. Miha Krek v začetku septembra 1941. leta obiskal g. Lea Amerya in se zavzel za združeno Slovenijo, skupaj s Trstom. »Res ne vidim nobenega razloga, zakaj bi kakorkoli upoštevali čustva Italije v tej zadevi [...] in prav tako bi bilo dobro tudi v bodoče, če bi celoten vzhodni Jadran bil izven njenih rok,« je Leo Amery pisal Edenu dne 5. septembra 1941. leta. Dobil pa je Edenov odgovor: »Trst v naših jamstvih ni bil omejen, niti je o tem kdajkoli premišljala Vlada Njegovega Velikanstva.«²⁹

Dr. Alojzij Kuhar, bivši zunanjepolitični urednik »Slovenca«, je dne 31. julija 1941. leta pisal s Trinidada monsignorju Antonu Zakrajšku v New York: »Temu pismu prilagam našo slovensko spomenico, ki navaja naše glavne narodne zahteve. Odmev, ki mora priti v Belo hišo iz našega slovenskega tiska in naših slovenskih zborovanj, mora biti nenehno ponavljanje te naše glavne zahteve: končna in dokončna združitev slovenskega ozemlja, ne glede na to, kakšna bo nova demokratična ureditev v Evropi.«³⁰

Pri preučevanju zgodovine izseljencev v Združenih državah Amerike bo vsekakor potrebno posvetiti posebno pozornost tudi vprašanju, kakšna so bila stališča izseljeniških organizacij do vprašanja meja Jugoslavije. Tako je na primer kasnejši član ameriškega kongresa John Blatnik, v letih 1944 in 1945 vodja ameriške vojne misije v Sloveniji pri Glavnem štabu NOV in POS, dne 10. maja 1942. leta ob obisku Franca Snoja, ministra begunske kraljeve vlade, v pismu, naslovljenem na poslanika Konstantina Fotića, med drugim zapisal:

»Prav tako upamo in verujemo, da bodo meje nove Jugoslavije, ko bodo določene, vključevale vso zemljo in ozemlja, ki jihasedajo in naseljujejo Srbi, Hrvati in Slovenci, vključno tudi tista, ki so bila nepravilno in nepošteno dodeljena Italiji, Madžarski in nemški Avstriji po prvi svetovni vojni.«³¹

Dr. Miha Krek si je večkrat, vendar brez uspeha prizadeval, da bi se britanska, ameriška in sovjetska vlada javno ogradile od londonskega pakta iz 1915. leta in da bi Britanci podprli vsaj nekatere slovenske ozemeljske zahteve. Tako je na primer dne 17. septembra 1942. leta to predlagal Leu Ameryju,³² nekaj dni poprej pa britanskemu ambasadorju pri kraljevski begunski vladi Georgesu Rendelu.³³ Ambasador Rendel je v pismu Douglasu Howardu, načelniku južnega oddelka v Foreign Officeu, dne 12. marca 1942. leta med drugim zapisal: »Po vsem sodeč, sistematično uničevanje Slovencev stalno napreduje in če se bo vojna nadaljevala še dve ali tri leta, morda ob sklepanju miru sploh ne bo več nobenih Slovencev, ki bi jim dodelili kako posebno področje.«³⁴

Foreign Research and Press Service (zunanje raziskave in tiskovna služba) Balliol College v Oxfordu je v svojem memorandumu z dne 8. aprila 1942. leta že predlagal kot »izjemno rešitev vzpostavitev 'tržaškega ozemlja' pod neposrednim mednarodnim nadzorstvom.«³⁵ Ta kot druge podobne al-

²⁸ PRO, PREM 3/394/3, W. P. (42) 8.

²⁹ PRO, FO 371/30219, R 8287/162/92.

³⁰ PRO, FO 371/30219, R 8517/162/92.

³¹ Arhiv Jugoslavije, 103-44-217.

³² PRO, FO 371/33470, R 6386/178/92.

³³ PRO, FO 371/33470, R 5976/778/92.

³⁴ PRO, FO 371/33446, R 1764/35/92.

³⁵ PRO, FO 371/33446, R 3428/35/92, R 3509/35/92.

ternative so bile podrobno proučevane v posebnem referatu »Problem Trsta«, ki ga je pripravil Research Department Foreign Officea (raziskovalni oddelek zunanjega ministrstva).³⁶

Dr. Momčilo Ninčič, zunanji minister begunske kraljevske vlade, je že dne 27. oktobra 1942. leta najavil, »da razmišlja o predložitvi spomenice o vprašanju slovenskih in hrvatskih ozemeljskih zahtev proti Italiji in Nemčiji«, da pa ne namerava »postaviti nobenih srbskih ozemeljskih zahtev«. ³⁷ Slednjič se je vsa ta dejavnost omejila na aide-memoire z dne 19. novembra 1942. leta in izražanje nade, »da bodo v primeru takih pogajanj z Italijo interesi Jugoslavije zaščiteni in da nasproti Italiji ne bodo sprejete obveznosti, ki bi končno prejudicirale uresničitev jugoslovanskih ozemeljskih pravic, zasnovanih na načelu samoodločbe narodov, ki ga vsebuje tudi atlantska listina«.

Sir Orme Sargent, stalni državni podsekretar v Foreign Officeu, je pojasnil odpravniku poslov jugoslovanske ambasade v Londonu Milanoviću, »da je še vedno naša politika, ne razpravljati ali sprejemati obveznosti med vojno o kakršnemkoli ozemeljskem vprašanju, [...] da ni nobene nevarnosti, da bi na mirovni konferenci interese naših sovražnikov prej upoštevali kot pa interese naših zaveznikov«. ³⁸ Državni sekretar za zunanje zadeve Anthony Eden res ni v začetku 1943. leta privolil v zahteve odposlancev maršala Badoglija, naj bi Velika Britanija ob tajnih pogajanjih o premirju z Italijo jamčila njene meje. ³⁹

Ko so se notranji spori v jugoslovanski begunski vladi zaostri, je dr. Miha Krek s svojimi somišljeniki začel dvomiti, če bo Jugoslavijo sploh mogoče obnoviti. Predsedniki vlad dežel Commonwealtha so bili v začetku marca 1943. leta obveščeni, »da bi v primeru razpada Jugoslavije Slovenija morda tvorila enoto nove politično-gospodarske skupine, zasnovane na pristaniščih Trsta in Reke z neke vrste svobodno gospodarsko cono, ki bi služila gornjemu Posavju, področjem na Dravi in srednji Donavi pod neke vrste evropskim mednarodnim nadzorstvom. Shema bi vključevala vrnitev slovenskih okrožij v Italiji in na Koroškem v Sloveniji, morda pa tudi celotno Istro«. Vendar pa je ambasador Georges Rendel svetoval dr. Mihi Kreku, naj se ne ukvarja več s tako zamislijo. ⁴⁰

Dr. Miha Krek je potem že 28. maja 1943. leta predlagal besedilo note, ki naj bi jo po njegovem mnenju jugoslovanska kraljevska vlada poslala zavezniškim vladam. ⁴¹ Toda odpravnik poslov jugoslovanske ambasade v Londonu je to noto izročil Foreign Officeu šele 23. julija 1943. leta, 26. julija 1943. leta pa ameriškemu in sovjetskemu ambasadorju v Londonu. ⁴² V noti je bila zahteva, naj se pri sklepanju premirja z Italijo vnese določilo, »ki bo poskrbelo za takojšnjo evakuacijo vseh italijanskih vojaških in civilnih oblasti z vseh ozemelj vzhodno od predlagane mejne črte in da bodo ta brez odlašanja izročena jugoslovanskim, ali v primeru njihove odsotnosti, začasno zavezniškim oblastem«. Dr. Miha Krek je pred tem brez posebnega uspeha prepričeval britanskega ambasadorja Rendela, naj bi Britanci odobrili dodelitev Trsta in Reke Sloveniji, da bi tako oslabil partizansko propagando v Sloveniji, češ da samo Rusija podpira slovenske ozemeljske zahteve. ⁴³

Navodila, poslana zavezniški vojni misiji »Crayon« pri štabu IX. korpusa v Slovenskem Primorju dne 24. oktobra 1943. leta, so bila jasna in

³⁶ PRO, FO 371/37276, R 13597/362/22/1943.

³⁷ PRO, FO 371/33446, R 7232/35/92.

³⁸ PRO, FO 371/33446, R 7984/35/92.

³⁹ PRO, PREM 3/249/9.

⁴⁰ FO 371/37638 A, R 2612/2191/92; FO 371/37630, R 2038/246/92.

⁴¹ Arhiv Jugoslavije, 103-3-33.

⁴² PRO, FO 371/37638 A, R 6770/2191/92; Foreign Relations of the United States (dalje FRUS), 1943, II, 1018-1020.

⁴³ PRO, FO 371/37632, R 6549/546/92; FO 371/37638 A, R 2612/2190/92.

nedvoumna: »Vlada Njegovega Veličanstva ne bo sprejela nobenih obveznosti glede meja [...]. Izogibajte se vsem razpravam o tem predmetu in pojasnite, da se ukvarjate le z vojaškimi zadevami. Obžalujemo, ker vam ne moremo dati nobenih drugih napotkov.«⁴⁴

Ko sta se maršal Tito in britanski ministrski predsednik Winston Churchill srečala v dneh 12. in 13. avgusta 1944. leta v Caserti oziroma pri Neaplju, sta razpravljala tudi o vprašanju zavezniškega izkrcavanja v Istri. To je več ali manj znano iz obstoječe znanstvene literature.⁴⁵ Po tem sestanku sta se prav okrog vprašanja izkrcanja v Istri začeli razhajati britanska in ameriška politika. Na sestanku v britanski ambasadi v Rimu dne 21. avgusta 1944. leta je o Winstonu Churchillju med drugim zapisano: »Upa, da bo armada nadaljevala svoje operacije proti Trstu in v Istro, potem ko se bo prebila skozi položaje na Apeninih in dosegla Pad. Opozoril je, da je predsednik [Roosevelt] v Teheranu pokazal zanimanje, in upal je, da mu bo uspelo oživeti to zanimanje. Do skrajnosti nasprotuje predlogu, naj bi se armada generala Alexandra premaknila proti zahodu [...]. Pripravljen se je lotiti tudi skrajnih ukrepov, da bi zagotovil, da operacije te velike armade ne bi bile prizadete. Če bi prišlo do skrajnega in če bi Amerikanci vztrajali pri svoji želji, da umaknejo svoje čete iz Italije v Francijo, bi bil pripravljen razcepiti poveljstvo [...]. Udarec skozi ljubljanska vrata s ciljem proti Dunaju bi bil izredne vrednosti v teh okoliščinah.«⁴⁶

V Churchilllovem telegramu z dne 28. avgusta 1944. leta predsedniku Rooseveltu, ki v korespondenci Roosevelt—Churchill ni objavljen, so te misli izražene v blažji obliki. Na koncu telegrama je rečeno:

»Nikoli nisem pozabil, kaj ste mi v Teheranu govorili o Istri in pričam sem, da bi prihod mogočne armade v Trst in Istro v štirih ali petih tednih imel ne samo čisto vojaške učinke. Titovi ljudje nas bodo pričakovali v Istri. Ne morem si predstavljati, kakšen bo potem položaj Madžarske, vendar bomo vsekakor v stanju, da docela izkoristimo sleherno veliko novo situacijo.«⁴⁷

Toda dne 13. septembra 1944. leta je Winston Churchill s konference v Quebecku sporočil vojnemu kabinetu: »Imeli bomo na voljo vse ladje za izkrcavanje na Sredozemlju za uporabo na severnem Jadranu za vse amfibijske načrte, ki bi jih lahko napravili glede Istre, Trsta itd.«⁴⁸ Toda, kot je znano, operacija Gelignite o izkrcanju v Istri ni bila nikdar uresničena, pretežno zaradi vojaško-strateških razlogov.

Nesporazumi in spori okrog vprašanja Julijske krajine in Trsta so bili tudi med komunističnima partijama Jugoslavije in Italije. Iz objavljenih dokumentov je razvidno, da so ta trenja obstajala že na pomlad 1942. leta. Edvard Kardelj je zato predlagal Titu, naj od Kominterne zahteva mandat in naj nadzoruje delo funkcionarja KP Italije Quinta, t. j. Umberta Massole, ter razžene malomeščanščino. Tito je dne 1. avgusta 1942. leta obvestil Edvarda Kardelja, da je Kominterni odobrila delo KPJ v Istri in ji dala nalogo, naj nadzoruje KP Italije; funkcionarji komunistične partije Italije so morali obveščati Kominterno preko kanalov komunistične partije Jugoslavije.⁴⁹ To je veljalo tudi za poročila, ki jih je Quinto pošiljal »direktorju«, t. j. šefu sovjetske vojno obveščevalne službe v četrtem oddelku generalštaba Rdeče armade.⁵⁰ Toda nesporazumi še niso prenehali.⁵¹ Edvard Kar-

⁴⁴ PRO, WO 202/145.

⁴⁵ L. Woodward, n. d., III, 341–343, itd.

⁴⁶ PRO, PREM 3/275/1.

⁴⁷ prav tam.

⁴⁸ PRO, PREM 3/275/2.

⁴⁹ Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, II, 4, št. 60, 137; II, 5, št. 62, 163.

⁵⁰ Arhiv Centralnega komiteja Zveze komunistov Jugoslavije, Beograd, CK KPJ 1943/206.

⁵¹ Jesen 1942. Korespondenca Edvarda Kardelja in Borisa Kidriča, Ljubljana, 1963, 14, 24, 35, 240, 241, 243, 311, 377, 392, 427, 460, 470, 478, 527, 559, 566, 569.

delj je na pomlad 1944. leta upal, da bo novi predstavnik KPI Vincenzo Bianchi, znan pod ilegalnim imenom Vittorio, »korigiral neumnosti Quinta«.⁵²

Ob svojem obisku v Moskvi je maršal Tito dne 5. oktobra 1944. leta brzojavil Aleksandru Rankoviću, naj se Edvard Kardelj in Milovan Đilas ob svoji vrnitvi iz Hrvaške v Italiji tajno sestaneta s Palmirom Togliattijem, generalnim sekretarjem komunistične partije Italije.⁵³ Dne 19. oktobra 1944. leta je Edvard Kardelj iz Barija poslal pismo v Slovenijo. Sporočil je, da se je Palmiro Togliatti v štiriurnem pogovoru povsem strinjal z vsebino pisma, ki ga je Kardelj poslal Vittoriju. Brez razpravljanja je privolil, da Trst pripade Jugoslaviji, svetoval pa je, naj se Italijanom zajamčijo vse pravice narodnostne manjšine.⁵⁴ Zanimivo in značilno je, da Edvard Kardelj v svojih, po smrti objavljenih spominih sploh ne omenja te glavne teme svojega pogovora s Togliattijem, niti ne Milovana Đilasa.⁵⁵ Številni nesporazumi se tudi po tem pogovoru voditeljev obeh partij niso polegli. Zahtevana je bila celo arbitraža uradno že preminule Kominterne.⁵⁶ Dosegljive slovenske dokumente v zvezi s temi nesporazumi je povzel že prof. dr. Metod Mikuž.⁵⁷

V tem kontekstu je zanimivo, da je Winston Churchill že dne 11. marca 1945. leta razvil misel, da velja podpreti Italijo in na Titovih zahtevah razbiti komunistično partijo Italije vse do korenin. To misel je ponovil tudi dne 18. aprila 1945. leta in menil, da bo novi predsednik ZDA Truman, zainteresiran za glasove volivcev italijanskega porekla, vsekakor podprl tako politiko. »V našem interesu je, da kolikor le mogoče preprečimo rusko poplavo Srednje in Zahodne Evrope.«⁵⁸

Anthony Eden si nikakor ni želel oboroženega spopada s Titom in je 15. marca 1945. leta pisal Churchillu: »Predlagam, naj bi naša politika bila v tem, da sprejmemo dejstvo, da bo Tito nadzoroval večino področja in si prizadevamo doseči sporazum z ZDA in ZSSR, da se bodočnost Trsta, Gorice in Pulja pridrži za kasnejšo ureditev.«⁵⁹

V drugi beležki z dne 17. aprila 1945. leta pa je Anthony Eden še naprej razvil Churchillovo misel: »Dolgoročno gledano bo Titovo stališče lahko pokazalo korist, če bo njegov rezultat v antagoniziranju italijanskega mnenja in s tem ustavljanju komunističnih tendenc v Italiji.«⁶⁰

Za razliko od britanske je ameriška politika že 1944. leta, zlasti pa še 1945. leta vztrajala pri tem, da zavezniška vojaška uprava prevzame nadzorstvo in da zasede vsa ozemlja, ki so bila 1939. leta v sklopu kraljevine Italije. Edina izjema bi bil Zadar, kjer naj bi jugoslovanske vojne oblasti še naprej upravljale ozemlje, vendar le v imenu zaveznikov. Zato so ameriški diplomati dosledno odklanjali vse predloge o odločitvi začasne demarkacijske črte, imenovane Robertson-Alexandrova linija.⁶¹

Winston Churchill je dne 27. aprila 1945. leta brzojavil predsedniku ZDA Trumanu: »Zdi se mi življenjskega pomena dobiti Trst, če to lahko storimo [...]. Posest je devet delov zakona.«⁶² O tem so dne 30. aprila 1945. leta razpravljali v Washingtonu. Predsednik Truman je poudaril, »da mi

⁵² Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana, f. 15/II/2.

⁵³ Arhiv CK SKJ, CK KPJ 1944/354.

⁵⁴ M. Mikuž, Pregled, IV, 179–180.

⁵⁵ Edvard Kardelj, Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957, Ljubljana, 1980, 47–49; prim. P. Spriano, n. d., 433–439.

⁵⁶ P. Spriano, n. d., 434; M. Mikuž, Pregled, V, 90–91, IV, 402, 415, 416, 431, 440.

⁵⁷ M. Mikuž, Pregled, IV, V. Prim. najnovejše italijansko delo, Pierluigi Pallante, Il partito comunista italiano e la questione nazionale Friuli-Venezia Giulia 1941–1945, Udine, 1980.

⁵⁸ PRO, PREM 3/495/5; FO 371/48812, R 7022/6/92.

⁵⁹ PRO, PREM 3/495/5.

⁶⁰ PRO, FO 371/48812, R 7022/6/92.

⁶¹ FRUS, 1945, IV, 1104, 1107, 1113, 1120, 1121, 1124, 1127, 1136, 1137, 1145, 1152.

⁶² FRUS, 1945, IV, 1125.

ne nameravamo, da se ameriške sile uporabijo za borbo proti jugoslovan-skim silam, niti ne želimo vmešati se v balkanska politična vprašanja.«⁶³ To stališče je bilo še istega dne sporočeno Winstonu Churchill.⁶⁴

Vršilec dolžnosti ameriškega državnega sekretarja Joseph C. Grew je v svojem memorandumu z dne 10. maja 1945. leta pisal predsedniku Tru-manu tudi naslednje: »Problem je v bistvu v tem, da se odločimo, ali bomo dovolili sovjetski vladi [...], da preko svojega satelita Jugoslavije operira v sredozemskem (anglo-ameriškem) prizorišču, da vzpostavi države in me-je, kakršne se zde najboljše za bodočo moč ZSSR. Jugoslovanska (ruska) okupacija Trsta, ki je življenjsko pomembno izhodišče za široka področja Srednje Evrope, bi imela izredno dalekosežne posledice preko neposredno prizadetega ozemlja.«⁶⁵

To misel je Grey še posebej poudaril istega dne na sestanku s predsed-nikom Trumanom, »da je nedvomno Rusija za Titovo potezo z namenom, da v bodoče uporablja Trst kot rusko пристanišče.«⁶⁶ Zato je predsednik Truman spremenil svoje stališče in je dne 11. maja 1945. leta sporočil mi-nistrskemu predsedniku Winstonu Churchill: »[...] kot vidim, ne gre za opredelitev v sporu med Italijo in Jugoslavijo ali za vpletanje v notranjo balkansko politiko. Problem je v bistvu v tem, da se odločimo, če bosta naši dve deželi dovolili našim zaveznikom, da se angažirajo v nenadzorovanem prigrabljanju ozemlja ali taktikah, ki vse preveč spominjajo na Hitlerja in Japonsko.«⁶⁷

Vendar je bil predsednik Truman zmernejši od bojovitega Churchilla. Dne 14. maja 1945. leta je Truman sporočil Churchill: »Če Titove sile ne napadejo, je zame nemogoče, da zapletem to deželo v novo vojno.«⁶⁸ Na Churchillovo vztrajanje: »mar moramo čakati, dokler ne začno streljati, preden zahtevamo od njih, da se umaknejo za črto«,⁶⁹ je Truman dne 20. maja 1945. leta odgovoril nedvoumno: »Vendar pa dvomim, da bi sovraž-nosti, če bi se začele, lahko smatrali kot mejne incidente [...]. Ne smem imeti nobenih motenj, ki se jim lahko izognemo pri ponovni uporabi ame-riških sil na Pacifiku.«⁷⁰

To delno in fragmentarno pripoved, ki naj predvsem vzpodbudi raz-pravo, bi lahko končali s citatom iz prvega govora tovariša Tita v osvobo-jeni Ljubljani dne 26. maja 1945. leta.⁷¹ Ta govor je, kot nam je sedaj znano, izzval hudo reagiranje Stalina oz. Sovjetske zveze zaradi omenjanja inte-resnih sfer. Ta poanta pa v tedanjih diplomatskih poročilih, vsaj pri Bri-tancih, sploh ni bila zapažena. Kasnejša verzija v zborniku Titovih govorov in člankov je bila zaradi te sovjetske kritike spremenjena, t. j. deloma opu-ščena, deloma znatno milejša.⁷²

Maršal Tito je v Ljubljani med drugim izjavil:

»Dejali so, da je ta vojna pravična vojna in mi smo jo kot tako tudi smatrali. Zahtevamo pa tudi pravičen zaključek, zahtevamo, da bo vsak gospodar na svojem. Nočemo plačevati tujih računov. Nočemo biti drobiž za podkupovanje. Nočemo, da nas mečejo v neko politiko interesnih sfer. Zakaj bi se našim narodom štelu v zlo, ker želijo biti v vsakem pogledu neodvisni in nam hočejo to neodvisnost omejiti ali kratiti. Nočemo biti več od nikogar odvisni, in to ne glede na to, kar pišejo, kar govore, a piše

⁶³ FRUS, 1945, IV, 1128.

⁶⁴ FRUS, 1945, IV, 1132.

⁶⁵ FRUS, 1945, IV, 1152—1153.

⁶⁶ FRUS, 1945, IV, 1154.

⁶⁷ FRUS, 1945, IV, 1157.

⁶⁸ FRUS, 1945, IV, 1160.

⁶⁹ FRUS, 1945, IV, 1167.

⁷⁰ FRUS, 1945, IV, 1170.

⁷¹ Slovenski poročevalec, 27. maja 1945, Ljubljana.

⁷² Stephen Clissold, *Yugoslavia and the Soviet Union 1933—1973, A Documentary Survey*, London, New York, Toronto, 1975, 45, 165—166. Tito je v Ljubljani govoril 26. in ne 27. maja 1945. Prim. poročilo britanske ambasade v Beogradu o tem Titovem govoru, PRO FO 371/48827, R 9273/24/92.

se mnogo, piše se grdo, piše se nepravilno, piše se nedostojno za tiste ljudi, ki žive v zavezniških državah. Krivica se dela s takšnim pisanjem naši izmučeni domovini. Ni tukaj samo Tito, tu je Jugoslavija, tu je Slovenija, tu je Hrvatska, Srbija, Makedonija, Bosna, Hercegovina in črna gora, tu so narodi, ki so dali milijon in sedemsto tisoč žrtev v tej vojni.»

Summary

BRITISH AND AMERICAN POLICIES CONCERNING THE ITALIAN-YUGOSLAV FRONTIER DURING THE WORLD WAR II

Dušan Biber

This paper was written for the first round-table of the American and Yugoslav historians, held at Plitvice, August 4—6, 1980. The author deals with the then (in literature) still unknown aspects of, and differences between, British and American policies concerning the western frontier of Yugoslavia. Leading Yugoslav politicians and statesmen were even during the WW II strongly impressed by the London Pact of 1915. They were afraid that the spirit of this Pact could still prevail, and that Italy, as a reward for its neutrality or for its later withdrawal from the war would implement it. The Cvetković government even asked the Soviet government (not in vain) to »curb« the activity of the Yugoslav communists, so that Italy could not intervene in Yugoslavia pretending to defend the country from the bolshevism.

In order to influence the Croats the British government, without any details, in March 1941 verbally informed Prince Paul that they would be prepared to advocate at the peace conference a revision of the Yugoslav-Italian frontier in favour of Yugoslavia. President Dušan Simović speaking on the BBC on June 27, 1941, stated that after the war Zadar, Istria, Gorizia and Trieste would be annexed to Yugoslavia. The Italian antifascists in the USA protested bitterly and Roosevelt intervened with Churchill. According to the American President it was too soon to accept any engagement concerning the new frontiers. Already in December 1941, Stalin also recommended the restoration of Yugoslavia and revision of the Yugoslav-Italian frontier.

The Yugoslav royal exile government endeavoured in vain to persuade the Allies to dissociate themselves from the London Pact of 1915 and support openly Yugoslav demands for revision of the western Yugoslav frontier. The Yugoslav authorities should administer those territories after the surrender of Italy.

Unlike the Americans, Winston Churchill proposed the Allied-landing in Istria. He was for a while prepared even to split the joint Allied HQ if the USA would insist on the removal of a part of the Alexander's army from Italy to France. Misunderstandings between the Communist Parties of Yugoslavia and Italy concerning the Julian March didn't stop even after the agreement in principle between Togliatti and Kardelj in October 1944. Both had agreed that Trieste would belong to Yugoslavia, whereas the Italian population should obtain full rights as a national minority. Winston Churchill hoped that Tito's demands for Trieste would split the Communist Party of Italy up to the roots. Eden wanted to avoid an armed confrontation with Tito respectively with Yugoslavia. He proposed a demarcation line, more or less identical with the later Morgan's line. The USA insisted on the occupation by the Allies of the whole disputed territory. Churchill was uncompromising in his demands, whereas Truman wished to avoid the confrontation and wanted to send the American troops to the Pacific at the earliest date.

KRONIKA

Časopis za slovensko krajevno zgodovino

Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo že osemindvajseto leto izdaja svoje glasilo — »Kroniko«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske krajeve zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

»Kroniko« lahko naročite na sedežu njenega uredništva in uprave ali na sedežu Zgodovinskega društva za Slovenijo na istem mestu — 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12/I. Letna naročnina za tri številke znaša za ustanove 250 dinarjev, za posmeznike 160 dinarjev, posamezna številka stane 100 dinarjev.

Po izredno ugodnih cenah so na razpolago tudi večinoma vsi starejši letniki revije: od 6/1958 do 23/1975 po 50 din, letnika 24/1976 in 25/1977 po 75 din.

V seriji »Knjižnica Kronike« so doslej izšle naslednje publikacije:

— Milko Kos, SREDNJEVEŠKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice (1955), 96 strani. Cena: 20 dinarjev;

— Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE (1956), 72 strani. Cena: 20 dinarjev;

— Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI (1957), 68 strani. Cena: 20 dinarjev;

— Sergij Vilfan — Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE ME-
STNE HIŠE (1958). 128 strani. Cena: 20 dinarjev;

— Peter Vodopivec, LUKA KNAPELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE
USTANOVE (1971), 104 strani. Cena: 30 dinarjev.

GORISKI LETNIK — ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA

Goriški muzej (Nova Gorica) je začel leta 1974 izdajati svojo redno letno publikacijo z naslovom »Goriški letnik«. Doslej je izšlo sedem števil. Zbornik prinaša znanstvene in poljudno-znanstvene prispevke predvsem s področja arheologije, etnologije, zgodovine, zgodovine umetnosti, literarne zgodovine; prispevki so vezani prvenstveno na prostor severne Primorske ter sosednje Furlanije. Tako sodelujejo v zborniku tudi tuji pisci z obmejnih področij. »Goriški letnik« želi biti tudi revija, ki naj ustvari dialog na znanstveni ravni ob naši zahodni meji. K temu naj poleg objav znanstvenih člankov pripomorejo tudi ocene in poročila o različnih periodičnih publikacijah, ki izhajajo v deželi Furlaniji-Juljski krajini.

»Goriški letnik« lahko naročite pri Goriškem muzeju, Grajska 1, YU-65001 Nova Gorica.